

доц. др Драгомир Сандо
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за пастирско богословље
dsando@bfspc.bg.ac.rs

Наставни план и програм у служби савремене наставе у Цркви са освртом на интернатско образовање

Айстираќи: Савремена богословска училишта обраћају посебну пажњу на све педагошке факторе у настави, што се може утврдити бројним чињеницама, Прво, што се излаже специфичнија наставна материја, што је предавач по свим особинама, не само са знањем, црквеном свешћу, моралним, па и колтурно-уметничким склоностима и даровима присутан у контексту црквене просвете, био он лаик или у свештеном или монашком чину. Отуда се у историјском контексту задржао тај осећај узвишености предавача, опхођења ученика према својим професорима као и друге црквене јавности ка истима. Баш као што је задржан и назив првог човека школе са звањем ректора до наших времена. Црквени васпитаници још у средњешколском периоду постају потенцијал извршне црквене одговорности. Зато савремени професор богословије мора да прати збивања у свету просвете, а посебно из свог ужег научно-просветног опуса и стручног делокруга. Као и код сваког наставника, обавеза професора богословије подразумева читаву лепезу обавеза које у првом реду васпитавају целовиту личност. Посебно то чинећи кроз институционалност интернатског образовања.

Кључне речи: Црквена просвета, интернатско образовање, савремено школство

Црква гаји свој непоновљив богочовечански опит посебно кроз просвету. И зато је образовање и васпитање у Цркви један од најразноврснијих и нашире схваћених полигона у њеној мисији, делању и практичном животу, те ћу се послужити мишљу Бекона Веруламског који црквену педагогију назива *globus intellectualis*. Један од начина и методологије црквене просвете јесте њена систематичност која подразумева школски начин рада и мисије. Јер из општег схватања црквене просвете, и на свим њеним пољима и нивоима постоји интенција њене систематичности и институционалности чији се карактер дефинише императивом да се таква просвета, образовно васпитни и педагошки оквир морају прилагођавати плану и програму црквено-школских институција, а посебно оних које делују кроз интернатски начин школовања младих нараштаја Цркве из много прошлих времена али и нашега доба. Опробани метод црквене просвете јесте био интернатски начин школовања. Дobar број богослова из живота Цркве ће рећи да је управо интернатски начин школовања још увек непревазиђен. И имаће своје добре и разложне аргументе. Постоји и не тако занемарљив број оних који ће тврдити супротно! Њихова тврдња ће се заснивати на следећем: да интернатски начин живота ускраћује личну слободу појединаца чија последица угрожава могућност отворености према друштвеним и социјалним срединама и да се такве личности равномерно

не развију у духовно-црквеном али и опште-културном смислу савременог живота. Ако већ начињемо ову тему ка отварања евентуалног проблема онда би ваљало напоменути и следеће: уназад десетак, петнаест година долазило до неконтролисаних преписки унутар Цркве где су богослови и небогослови једни друге именовали као недовољно црквене, док су други на такве оптужбе одговарали како су ови први интернатски конзервативни и да неким другим очима посматрају савремени начин живота и његове потребе. Само да је ова чињеница била присутна и малим својим делом, био би довољан разлог да се оваква расправа озбиљно схвати и да јој се посвети озбиљна пажња. Друго, сви они који воде будну бригу у црквеној просвети нису имали прилику да у њеној парцијалности која се, посебно, односи на средње богословско образовање изврше једну озбиљну анализу са свим позитивним и добрим резултатима, а исто тако и неке негативности препознати и означавати их у намери да се морају превазилазити. Сложеност надолazeћих проблема је још већа ако се има у виду да се око нас и у свету на сваком сегменту живота вртоглаво све мења. А управо је просвета у свим структурама живота једна планцета на којој се и преко које читавају најјасније сваке промене било оне прихватане кроз призму општег карактера, индивидуалног или личносног, социјалног, културног, уметничког, економског, политичко - друштвеног и тако редом. Нигде се више не говори о извесним трансформацијама или реформама него у просвети. Моћнија, државна просвета је била у претходним временима подложна идеолошким доктринацијама, секуларним отуђењима, реформаторским излетима, иноваторским и научно-технолошким изазовима итд. Прилике као такве обликују друштвени живот, а тиме и поредак у васпитању у савременим околностима. Разлог за извесним променама се огледао кроз неусклађеност образовања и потреба савременог времена, потом неприлагодљивост плана и програма у раду која узрокује преобимност недовољност функционалног знања, однос према одговорностима целокупног унутрашњег поретка па до ученика, учила итд. Црквена просвета није била кадра да лагодно посматра све те промене. Али остати са педагошком апатијом је исто тако опасно као и следити помодарства времена и ићи неодмерено из реформе у реформу. Зато би погоднији и прихватљивији израз за црквено - педагошке промене био просветни преображај који би био инициран као и овај данашњи сагласјем да се на платформу црквене просвете износе јасни циљеви, садржај, оправданост промена, технички начин разрађивања система стручности и припреме у настави на свим нивоима. Тим пре што је сваки облик данашњег вида образовања у опасности, а посебно онај који је помно и са светим достојанством чувао поредак у просвети. Напоменућу само један пример. Савремени педагог др Сузић у својој књизи *Фуџурологија* просвете говори о најавама укидања образовања и васпитања каквог га имамамо кроз школу. По њему, првенствено ће се то догодити на англосаксонском подручју где будућност просвете иде озбиљним корацама ка стварању нових праваца у образовању проузрокованих савременим, економским и друштвеним потребама и изазовима живота. Или, просвете актуелног егземпларизма „за информатичко друштво!“ Средњешколско црквено образовање мора имати на уму низ замки које могу да се увреже у таквој негативној конотацији попут разрађивања човека као боголике личности, потом уталита-

ристичких доминантности, дехуманизације свих постојећих вредности, саборности заједнице и светости постојања заједнице и појединца. Сматрамо излишним за набрајање ненабројаних разлога којима би бранили ставове образовања и васпитања каквог смо имали у читавом културном поретку. Свака просветна делатност мора и треба да утиче на промене у анагошком смислу целосног живота, а тиме и црквеном. Црквена просвета планом и програмом треба да унисоно и полихромно утичу на напредак, организацију, функционисање, начин рада, квалитет и ефикасност духовног образовања уз вођење рачуна за све оно што је историјски превредновано у постигнуто и потврђено кроз вековно искуство Цркве. А то би првенствено значило чувати њену целовитост у свему али и прилагодити образовност нашег времена измењеним условима живота и потребама саме Цркве и савремене улоге духовног образовног система, посебно у школском поретку. Стварати могућу корелацију са провереним друштвеним педагошким стандардима који могу и морају бити двосмерни. Постојеће планове и програме вредновати и по потреби допуњавати. Растеретити део наставе непотребног вербализма и подизати ниво квалитетности наставе у свим својим димензијама.

Педагошка научно-образовна област почива на три темељна ступца! Као **прво** узима се предавач, наставник, вероучитељ или професор; **друго** - ученик, ђак, васпитаник, слушалац и; **треће** - учила од простора, наставне грађе и уџбеника, помоћног наставног материјала итд.

Савремена богословска училишта обраћају посебну пажњу на професорски кадар што се може утврдити бројним чињеницама, посебно бригом САСинода и његових записничких трагова кроз своје седнице, бригом епископата али и бригом Цркве у целини. Неће бити претенциозно ако устврдимо да су професори богословија учитељи који се издвајају по свом ауторитету и достојанству, те су различитији од свих колега и других наставника у нашим средњим школама. Прво, што се излаже специфичнија наставна материја, што је предавач по свим особинама, не само са знањем, црквеном свешћу, моралним, па и колтурно-уметничким склоностима и даровима присутан у контексту црквене просвете, био он лаик или у свештеном или монашком чину. Отуда се у историјском контексту задржао тај осећај узвишености предавача, опхођења ученика према својим професорима као и друге црквене јавности ка истима. Баш као што је задржан и назив првог човека школе са звањем ректора до наших времена. Црквени васпитаници још у средњешколском периоду постају потенцијал извршне црквене одговорности. Зато савремени професор богословије мора да прати збивања у свету просвете, а посебно из свог ужег научно-просветног опуса и стручног делокруга. Као и код сваког наставника, обавеза професора богословије подразумева читаву лепезу обавеза. Оне подразумевају писмене припреме за сваку методску јединицу која ће се произносити и из године у годину проширивати, допуњавати и осавремењавати.

Успешност у настави се не стиче само селекцијом наставних садржаја, мада умногоме зависи од начина њихове примене. Наш професор зна да неће успех у настави значити само од методологије и облика рада и његове примењивости како у настави тако и у ваннаставном животу Цркве. У сваком случају у интернатској средње-богословској популацији треба дати предност оним методама које ће омо-

гућити да се пасивно знање преобличава у динамички процес, начином које ће омогућити самостално откривање нових знања и њихову примену. На овај начин ученици се усмеравају на анализу стања кроз проблемску наставу. Савремена дидактичка мисао подсећа да у овом периоду школовања није примаран резултат, већ процес истраживачког рада који ће омогућити ученицима да примењују одређене поступке у стицању и усвајању знања. Предност им се даје у односу на традиционалну наставу што се нови вид наставе потстиче на саморадњу, креативност, критичност, радозналост, комуникативност, способност успостављања складних интерперсоналних односа, развој дискусионих поставки итд. Савремена настава која се изучава у црквеним заводима не трпи шаблонски метод наставе него у наставним дисциплинама тежи својственисти и специфичности условљених природом наставних садржаја и процеса усвајања тако да се може рећи да је богословско образовање категорично орјентисано на полиметодизам, односно примену разноврсности наставних метода.

Данас чујемо потпуно нову педагошку терминологију о савременој едукацији, курикулумима, еквивалентности, евалуацији, инклузији наставе и тако редом. Стварају се нове просветне области од докимологије до футурологије. Свакако нам тешко пада да се уместо тако лепих и дубоко етимолошких просветних термина преузимају страни и недовољно исцрпљујући изрази. Упркос свему, савремени професор мора знати њихово значење, област и поље њиховог изучавања, а колико ће и шта бити примењиво у црквеној просвети остаје на њеним носиоцима. Данас се нарочито инсистира на интерактивној настави. Сарадња са ученицима би требала бити интензивнија. Као и у државним школама где се изучава верска настава, тако и у богословијама би требало да се ученици школују под савременијим околностима користећи што више помоћна наставна средства. Поштујући интернатски статус, поредак и живот у заједници, неопходно је да се искористе на добро све предности исте заједнице као начина здравог црквеног живота. Упућеност ученика једних на друге у интернатима је израженија и интензивнија него у другим срединама, тако да све оно што је добро и напредно лакше се даје унепређивати, а оно што је лоше, искорењивати. При томе имам макар и са субјективизмом на уму неке давне интернатске године где деца долазе у школске клупе, али се чини да задржавају за цео живот управо оне особине које су их испратиле са прага богословија. Зато је за будуће посленика Цркве најважније развијати црквену свест, а због сложености сваке и појединачне личности нарочито у адолесцентном добу, њу је најлакше кориговати и градити у оваквој заједници. У данашњим породицама где родитељи једва успевају да воде контролу над својих једно или двоје деце, овде се сусрећу васпитачи са стотињак поверене им деце. То је оно што усложњава живот и рад у богословским заводима просвете. Али исто тако тврдим да данас у добром делу најразвијенијих земаља постоје школе интернатског типа. У њима се школује најповерљивији кадар будућности дотичних земаља.

Као што се може приметити, врло је тешко у комплексности теме аутономно посматрати одговорност васпитача, улогу васпитаника и обим саме наставе. Време овог новог миленијума у појединим земљама са добрим економским просперитетом види већи утицај науке и научно-техничких достигнућа на целостан

друштвени положај. Постављају се све сложенији захтеви, убрзаност производње, пробирљивост стручног кадра и потребе непрестаног техничког прогреса кроз технолошка достигнућа. У времену схватања глобализације нестају у економском смислу међудржавне међе, стварају се нови међународни односи који условљавају све веће захтеве за квалификованост у послу. На тај начин се јављају потребе у области просвете и образовности које подразумевају ширину општег познавања прилика, постављање концепта знања за савремене основе живота и рада; пружање одговарајућег стручног усавршавања и тако редом. Поучавање и оспособљавање кроз мултимедијалне могућности постаје наметљиво без обзира на наше укусе. Уколико се користе на прави начин могу бити од огромне користи и у нашим просветним институцијама и институтима. Уосталом, то показује и предмет информатике. Стога бих се усудио да конкретизујем неке предлоге. На основу постојећег плана и програма требало би, можда, покушати да се изнађу могућности на основу којих би се интензивирао начин изучавања живих језика, посебно енглеског. Обзиром да ученици богословија долазе са одређеним предзнањем једног од живих језика, не би требало да ниједан ученик изађе из школе, а да није у довољној мери савладао одређени страни језик. На то нас упућује и биолошке склоности ученика и деце тог узраста. Школска послеподневна занима осмислити и дати могућност, посебно у периоду после вечера да се припусте обавезама са духовним, културним и уметничком основом, попут духовних вечери, хорских активности, иконописачких, драмских, ораторских и других врста секција. Да се да могућност сваком ученику како би се опробао и на неком од инструмената, по могућности клавира или виолине. Ту би се откривале склоности али и код оних мање музички надарених ученика би се изоштравао музички дар. Колико имамо данас свршених теолога, свештенослужитеља и вероучитеља који не могу да погоде одређену интонацију, а колико их тек има који на свој специфичан начин произносе молитвене прозбе и цео богослужбени поредак. За будућег свештеноделатеља и вероучитеља од огромног је значаја да користи неки од озбиљних инструмената посебно у примени свог вероучитељског рада. Данас као никада у готово свим срединама постоје нам то лака и реална могућност. Разуме се да је познато и то да поједине богословије имају развијену ту врсту активности, мање више али и да се оне могу још више унапредити.

Наглашавам да је управо школски период овог узраста најзахтевнији што се тиче одређених промена на боље у васпитном раду ученика богословије. На пољу спешеном интернатским статусом изискује се у интроспективи професионалног приступа решавање многих проблема. За разлику од програма наставе у основном и факултативном образовању у овом периоду је неопходно понудити језгровито и квалитетно образовање. Средње богословско образовање има за првенствен задатак да примени не само одговарајућу припрему за већ постојеће и одговарајуће образовне оквири, него и примену и прилагодљивост за будуће студијске захтеве које их очекују.

Нису занемарљиве ни друге сродне наставе активности. За такву врсту напредовања је интернат као Богом дан. Нигде нити на било ком другом месту не постоји могућност окупљања, дисциплином и самодисциплином спровођење пред-

вићеног плана него у интернатима. Бићу слободан да размишљам и на следећи начин, а то је би се требало дати већа могућност богословима четврте, а посебно пете године да предлажу и креирају ваннаставне активности. Разуме се да би такав начин односа професор-васпитач-ученик био од помоћи и једнима и другима и да би се требало имати у виду да се тава навика мора градити и стицати праксом и поверењем.. Грађењем таквог поретка значи и градити поверење једних према другима. Посебно пета година би требала да прави мост између интернатског начина живота и онога академског који следи одмах после интернатског школовања. Да ученик богословије буде спреман за нови начин живота, а не да доживи сусрет на студијама као једну врсту личне слободе или анархије коју неће знати окренути на добро. Многи ученици таквим осећајем и свим оним што је муком али и понекад нетактичношћу стварано у богословијама стављају под ноге. Отуда се код појединаца јавља једна врста отуђености, недисциплине, не поштовање нових правила студентског или другог начина црквеног живота, доласка на редовна богослужења идр. Раније, кад су свршени богослови ишли из богословија на парохије, код појединаца таквог схватања одговорности се показивала одређена незрелост у пастирском раду. Оваква могућност ученика богословије, посебно завршне али и четврте године је да сами осмишљавају разне вечери које би биле разноврсне по тематици. На тај начин би проширивати знање и из опште културе која ће бити неопходна за сваку црквену активност у будућности. У томе може се предвидети добрим делом помоћ наставника богословија који би припомагали ученицима у организовању корисних вечерњих разговора, округлих столова, трибина, престављање нових и корисних књига итд. Пружају нам се могућности, као што је то случај већ у неким богословијама да се позивају добронамерни стручни и црквени људи из готово свих научних области који ће се најчешће драговољно препоручити да одрже предавања из дела свог научног опуса. Узмите само колико има данас отворених питања на које још нисмо, а можда и нећемо моћи дати прецизан одговор. Али проблематика којом се баве појединци из света истинске науке помоћи ће нам да се ако ништа друго, поближе упознамо са проблемима данашњице. Проблеми алкохолизма, наркоманије, инцеста, заразних болести, хендикепираности, биоинжењеринга, душевних поремећаја, клонирања, еутаназије и безброј тема до социјалног садржаја данас су незаобилазне. Ту су и области харитативног и добротворног карактера где је одувек Црква имала своју улогу и то врло наглашену! О сродним књижевним, историјским, друштвеним, културним, уметничким, па и егзактним научним областима да и не говорим. Све ово износим зато што осећам да је животни период младог човека у Цркви пријемчив за овакав начин доживљаја стварности али и неопходног наслањања на научно богословски период који следи. Дакле, разне су могућности богословских средина које могу да се одразе на ученике богословије. Ако нема квалитетнијих садржаја, васпитанике ће закупити нешто споредније за попуњавање слободног васпитног хода и они ће га наћи у нечему што ће им се на други начин чинити блиским. Добро би било стварати навике међубогословских сусрета било из којих разлога. Сећам се да се дуго препричавао сусрет две богословије које су се надметале у једној спортској дисциплини. Исто би тако било интересантно да се сусретну из било ког сегмента богословског труда подут

здравог такмичења, квиза, беседничких сусрета, секцијских активности и др. И још нешто важно треба нагласити! Интернатски начин живота је погоднији, зато што је добар и користан када се прегалаштво и труд кроз професорска искуства преливају као у кућној атмосфери на васпитаника где ученици налазе своје топло упориште као у сопственом дому.

И навешћу треће неопходност: као што знамо, уџбеници су основе плана и програма у настави. У Цркви план и програм доноси највише црквено-законодавно тело, САСабор. Било је и биће увек примедби на њих. Планом и програмом који се као најновији примењује данас у богословским школама водило се следећим критеријима: да се укидају, сажимају, диференцирају, реструктурирају, пресистематизују постојећи или да се уведу нови предмети. Кориговане су димензије наставе, смањен је или повећава фонд наставних часова за изванредан број богословских дисциплина; извршила се поновна расподела редоследа наставних предмета. За оне који су у црквеној пракси двадесет, тридесет, па и четрдесет година, приметити да је план и програм у настави претрпио доста измена. Уведени су нови предмети који су значајни по својој актуелности. Подсетићу на две одлуке једна је из 2002. а друга је из 2008. године. Оне су учиниле да се под одређеним условима штампало 28 уџбеника за ученике богословија што није замнарљив број. Носиоци тог пројекта су овде данас са нама. Њихово писање поверено је професорима Богословског факултета и богословија с тим што је претходно разматран њихов предлог управо кроз план и програм. Разуме се да поред рецензија и свих предуслова, ниједан уџбеник није идеалан и савршен, али зато постоје могућности њихове измене, допуне, добронамерне критике, што би требало све то да буде једна уобичајена процедура која би служила у сврху квалитета будуће наставе. Чини нам се да приликом стварања нових уџбеника није постојала потпуна диференција и да се планом и програмом створила атмосфера којом би уџбеници за богословије били једна добра богословска основа али исто тако и добар темељ за будуће богословско усавршавање, посебно за студенте Богословских факултета. Ово поткрепљујем чињеницом да имамо случајева где се поједини богословски предмети на вишим дистанцама изучавају испочетка као уводне научне области као да се студент богословије никада са њима пре тога није сreo. Најчешћи је случај следећи: професор факултета бива незадовољан предзнањем или знањем оствареним код кандидата из појединих предмета кроз богословију. Тако се губи драгоцен темпо кроз квантитет али и квалитет наставе. Зато је било врло важно да се благовремено, добронамерно, и отворено стекне жива кореспонденција наших богословских училишта. Помоћна наставна средства су данас неопходна. Аудио и визуелна средства су приступачна, а уштеђује се драгоцено време у односу на исписивања важних чињеница по табли или других превазиђених метода. Настојати у току наставе да се стичу знања. Уместо сувопарних излагања, што више користити оригиналне текстове грчког, латинског, црквенословенског језика ради двоструке користи: једне према богословској области, а друге, језичком опусу. Настава ван школских учионица зна бити интересантнија и драгоценија. А и могућности Цркве даје извесну предност у односу на било коју просветну институцију код нас. Блок настава је могућа и изводљива у завршним годинама, а планом и

програмом оправдана да они ученици богословија из градских средина осете атмосферу манастира или села, а они из манастирских виде и доживе атмосферу града, и његових знаменитости.

Већински део ових сагледавања је присутан у нашем црквеном образовању, а понешто би кроз слична сагледавања било изводљиво и оствариво; али у сваком случају постоји жеља за општи допринос целокупном труду на једној од најважнијим мисија и задатака Цркве, а то је подизање најексплозивнијег и најударнијег бића у нашој Цркви данас, а то су будући носиоци њеног поретка који ће трагајући за што израженијом благодатном Божјом водиљом као синергијском силом доносити плодове у своје време.